

mission. The description of the teacher's professionalism in the categories of daily consciousness is a valuable accumulation of empirical experience, but somewhat superficial and therefore insufficient to characterize a phenomenon that requires a more specific scientific explanation.

Key words: professionalism, pedagogical professionalism, professionalism of pedagogical activity.

УДК 378.011.3-057.87:78

DOI 10.31339/2413-3329-2019-1(9)-100-103

Попович Наталія Михайлівна,
доктор педагогічних наук, професор,
Мукачівський державний університет, м. Мукачеве

НАУКОВІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ОСОБИСТІСНОГО ДОСВІДУ ФАХІВЦЯ З МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

У статті обгрунтовано основні наукові підходи до формування професійно-особистісного досвіду фахівця з музичного мистецтва. Наголошено, що формування професійно-особистісного досвіду майбутнього педагога-музиканта в умовах особистісно орієнтованого підходу потребує особливої системи оцінювання результативності навчання студентів, яка відображала б рівень сформованості в них рефлексивного ціннісного ставлення до освоєння музично-педагогічної діяльності і до себе як майбутнього професіонала, вироблення особистісного смислу засвоєних знань про науково обгрунтовані шляхи, засоби досягнення вершин педагогічної й виконавської майстерності, творчості, професіоналізму, визначення особистісного прагнення до самовдосконалення й збагачення свого професійно-творчого потенціалу. Доведено, що компетентнісний підхід є домінуючим у визначенні потенційних напрямів інноваційного розвитку системи неперервної професійної підготовки фахівця з музичного мистецтва.

Ключові слова: науковий підхід, професійно-особистісний досвід, фахівець з музичного мистецтва.

Постановка проблеми. Сучасні тенденції розвитку мистецької освіти в Україні в контексті євроінтеграційних процесів спонукають до переосмислення концептуальних засад неперервної професійної підготовки педагога-музиканта. Модернізація системи освіти в Україні потребує вирішення завдань щодо формування гармонійно розвинених, висококваліфікованих фахівців з музичного мистецтва, здатних вільно орієнтуватися у суперечностях сучасного світу, виявляти високий рівень професіоналізму, визначати способи особистісно-творчого розвитку, саморозвитку і самореалізації, духовно-естетичного і професійного удосконалення, ефективної фахової діяльності на рівні світових стандартів.

Концепція формування професійно-особистісного досвіду фахівця з музичного мистецтва містить теоретичне обгрунтування мети, змісту, ключових аспектів досліджуваного процесу. Мета цього процесу полягає в поетапному формуванні професійно-особистісного досвіду майбутнього педагога-музиканта в системі неперервної освіти. Наша позиція полягає в тому, що процес формування професійно-особистісного досвіду фахівців з музичного мистецтва передбачає врахування динамічної природи зовнішніх і внутрішніх взаємозв'язків і взаємодії усіх його елементів. Важливо при цьому виявити ті наукові підходи, які забезпечують міру набуття цього досвіду і визначають його типи і характер трансформації.

Аналіз актуальних досліджень і публікацій. У науковій літературі дослідження процесу неперервної професійної підготовки фахівця з музичного мистецтва ґрунтуються на положеннях і висновках: сучасної філософії освіти (В. Андрущенко, І. Зязюн, В. Кремень та ін.), теорії неперервної професійної освіти (С. Архангельський, Ю. Бабанський, В. Луговий та ін.), теорії розвитку особистості викладача в умовах неперервної професійної підготовки (С. Гончаренко, Н. Ничкало, С. Сисосва, І. Федотенко та ін.), особистісно-орієнтованого підходу (І. Бех, О. Бондаревська, М. Чобітько, С. Шандрук, І. Якиманська та ін.), досліджень з проблем технології організації освітнього процесу у закладах вищої освіти (О. Глузман, Л. Кондрашова, О. Мещанинов та ін.).

Мета статті: обгрунтувати основні наукові підходи до формування професійно-особистісного досвіду фахівця з музичного мистецтва.

Результати дослідження. Методологічною основою створеної нами концепції формування професійно-особистісного досвіду фахівця з музичного мистецтва у системі неперервної мистецької освіти є такі *наукові підходи*: онтологічний, системний, особистісно орієнтований, діяльнісний і компетентнісний.

Онтологічний підхід передбачає діалектичну єдність цілого і частини, сутності і явища, загальний зв'язок явищ і матеріальну

єдність світу; він спрямований на виявлення внутрішніх, глибинних стійких сторін досліджуваного процесу формування професійно-особистісного досвіду фахівця з музичного мистецтва в системі неперервної освіти, його механізмів і рушійних сил. Онтологічний підхід у процесі пізнання буття забезпечує можливість визначати «індикатори» за допомогою яких сприйняття предметного світу органічно інтегрується в освітній процес, досягається його зосередження на повсякденному досвіді, інтерпретації соціального запасу знань та його ментальних моделей з метою перетворення їх на певну професійно-особистісну організацію знань, підставу для онтологічної повноти неперервної освіти.

Зрозуміти природу досвіду можна лише усвідомивши діяльнісну сутність людини, яка виявляється не лише у перетворенні предметного світу, у перетворенні природи, а й у створенні людиною свого внутрішньо-діяльнісного світу. Його конструювання, тобто здійснення «шляху до самої себе», постає як досвідченість (культивування людиною своїх здатностей, тобто можливість закріпитися у цьому світі, переробити його згідно із своєю метою). Опосередкування горизонту можливостей людини культурними центрами легітимації сприяє перетворенню задатків на здібності. За умов онтологічного підходу, сукупність пізнавальних процесів, які формують досвід особистості, – це ієрархія різнорівневих когнітивних структур, які на основі когнітивного синтезу утворюють єдину структуру досвіду [3, с. 30].

Становлення глобальної цивілізації, постіндустріальні тенденції розвитку зумовлюють необхідність формувати педагога-музиканта як всебічно розвиненого фахівця, здатного не лише пристосовуватися, а й розуміти, опанувати складну динаміку процесів інтеграції й диференціації мистецько-освітнього простору.

Онтологічний підхід в контексті нашого дослідження забезпечує можливість динамічно аналізувати й оцінювати якість неперервної професійної підготовки фахівця з музичного мистецтва залежно від контексту мистецько-освітнього середовища, яке постійно змінюється під впливом зовнішніх і внутрішніх факторів, а також обирати найбільш відповідні стратегії, спрямовані на покращення якості формування професійно-особистісного досвіду як в окремому навчальному закладі, так і в системі неперервної мистецької освіти загалом.

Системний підхід в концептуальному плані становить основу для розгляду процесу формування професійно-особистісного досвіду фахівця з музичного мистецтва як системи; для побудови організаційно-методичної системи цього процесу з урахуванням внутрішніх і зовнішніх умов неперервної професійної підготовки фахівців з музичного мистецтва. При цьому особлива увага звертається на багатство внутрішніх і зовнішніх зв'язків

системи неперервної освіти, на процес (процедуру) об'єднання основних понять в єдину освітню картину, що дає змогу виявити сутність цілості системи. Вважаємо, що, дотримуючись системного підходу у дослідженні змісту процесу формування професійно-особистісного досвіду фахівця з музичного мистецтва, необхідно визначити такі ключові аспекти (див. Рис. 1).

Системний підхід містить принципово нову, головну установку, спрямовану на виявлення конкретних механізмів цілості професійно-особистісного досвіду фахівця з музичного мистецтва і, при можливості, повної типології його зв'язків. Значні труднощі, які ускладнюють вирішення цього завдання, полягають у тому, що виявлення у багатокомпонентних об'єктах різнотипних зв'язків є лише одним із основних завдань дослідження системного об'єкта. З іншого боку, важливо порівнювати динаміку всього багатства зв'язків в одній площині виміру за логічно однорідним критерієм, спільним для цілості системи.

Н. Євдокимова [1] наголошує, що досвід як система – це структурно-динамічна організація трьох сфер, кожна з яких є

самостійною ознакою досліджуваного феномена, має певні зміст і функції:

– когнітивної – змістом якої є професійні знання як основа формування компетентності суб'єкта, його суджень, рішень, оцінок, професійних очікувань і прагнень, антиципації професійної перспективи; функція когнітивної сфери – раціоналізація професійного досвіду;

– «почуттєвої тканини» – змістом якої є професійні смисли, які формуються як результат емоційно-ціннісного оцінювання досвіду особистості у професійній діяльності, є універсальним інструментом для оцінювання й інтерпретації унікального професійного досвіду суб'єкта;

– конативної (мотиваційно-вольової) – зміст якої становлять системні конструкти способів професійної діяльності, цілісні рішення професійних завдань, які поглиблюють багатогранність поведінки суб'єкта у професійних умовах, уможливають його діяльність в нестандартних ситуаціях, забезпечуючи стабільність професіогенезу особистості.

Рис. 1 Ключові аспекти дослідження професійно-особистісного досвіду з позицій системного підходу (авторська розробка)

Особистісно орієнтований підхід до процесу формування професійно-особистісного досвіду фахівця з музичного мистецтва вимагає зміщення акцентів із засвоєння знань, умінь і навичок, визначених державними стандартами, на формування здатності особистості до практично-творчої й креативної діяльності, прийняття нестандартних і ефективних рішень, застосування інноваційних технологій і виявлення активної творчої позиції. У зв'язку із сучасною неогуманістичною реформою професійної освіти, сутність підготовки фахівця з музичного мистецтва в системі неперервної освіти розглядається крізь призму внутрішнього світу особистості, її індивідуально-творчого розвитку як важливого чинника педагогічного впливу на неї. Особистісно орієнтований підхід – це певний методологічний інструментарій, розробка якого має спиратися на синтез обґрунтованих психолого-педагогічної наукою закономірностей будови, функціонування і розвитку особистості, сприяючи цим цілеспрямованості й ефективності процесу формування професійно-особистісного досвіду фахівця з музичного мистецтва в умовах неперервної освіти [4, с. 72–74].

Оскільки кожна особистість являє собою своєрідну сукупність потреб, мотивацій, настанов і емоційно-вольових особливостей, особистісний підхід до процесу формування професійно-особистісного досвіду майбутнього педагога-музиканта

потребує ґрунтовних знань про індивідуальні особливості студента, зокрема про його обдарованість, рівень професійного розвитку, його ставлення до процесу музично-педагогічної підготовки, мистецького освітнього процесу, навчальних дисциплін й інноваційних форм їх репрезентації, а також про сформованість художньо-творчого мислення, аналітико-синтетичної діяльності, культури виявлення емоцій, почуттів, переживань, ціннісних орієнтацій тощо.

Необхідно наголосити, що цінності музично-педагогічної діяльності є її особливостями, які дають можливість педагогу-музиканту задовольняти свої особистісно-творчі, художньо-естетичні й духовні потреби і є орієнтиром у його професійній і соціальній активності, спрямованій на досягнення суспільно значимих професійних цілей. До цінностей педагогічної діяльності відносяться групи цінностей, пов'язаних з:

– утвердженням у суспільстві, соціальному середовищі (суспільне значення праці вчителя музики, престиж професійної діяльності, визнання близьких і рідних тощо);

– задоволенням потреби в комунікативно-творчій взаємодії (робота з дітьми, спілкування з цікавими людьми, обмін духовними цінностями);

– самовдосконаленням (можливість розвитку професійно-

творчих здібностей, поглиблення рівня загальнолюдської, музичної і духовної культури, неперервне оновлення знань);

– самовираженням (творчий і багатогранний характер музично-педагогічної діяльності, її відповідність діяльності, інтересам і здібностям особистості);

– утилітарно-прагматичними запитами (можливість самоствердження, міжособистісне спілкування, професійне зростання).

Застосування особистісно орієнтованого підходу дає змогу досліджувати взаємодію структурних компонентів професійно-особистісного досвіду у єдності із закономірностями розвитку цілісної особистості фахівця з музичного мистецтва, максимально враховуючи його індивідуальні інтереси і потреби, професійно-особистісні якості і здібності, унікальність емоційно-ціннісної сфери.

Формування професійно-особистісного досвіду майбутнього педагога-музиканта в умовах особистісно орієнтованого підходу потребує й особливої системи оцінювання результативності навчання студентів, яка відображала б рівень сформованості в них рефлексивного ціннісного ставлення до освоєння музично-педагогічної діяльності і до себе як майбутнього професіонала, вироблення особистісного смислу засвоєних знань про науково обґрунтовані шляхи, засоби досягнення вершин педагогічної й виконавської майстерності, творчості, професіоналізму, визначення особистісного прагнення до самовдосконалення й збагачення свого професійно-творчого потенціалу.

Основа професійно-особистісного досвіду становить діяльність, у процесі якої він набувається, формується й реалізується, а на методологічному рівні виявляється у *діяльнісному підході*. У контексті діяльнісного підходу вчені (В. Давидов, В. Загвязинський, А. Киверлялг, Н. Кузьміна, А. Маркова та ін.) досліджують продуктивність педагогічної діяльності і майстерності, напрацьовують схеми, моделі, критерії професіоналізму діяльності, які відображають уявлення про викладача-професіонала. Застосування діяльнісного підходу – це дослідження процесу за структурними елементами діяльності, серед яких важливу роль відіграють мотив, мета, суб'єкт, предмет, процес, засоби, умови і результати.

Освітньо-мистецькі інновації містять високі вимоги до рівня теоретичних знань і практичної підготовки фахівця з музичного мистецтва. Він має вміння спрямовувати навчальний процес на особистість учня, здійснювати свою професійну діяльність так, щоб створити кожному учневі необмежені можливості для ефективного музично-творчого розвитку. Усе це актуалізує створення музично-педагогічних систем, орієнтованих на інноваційну діяльність.

Діяльнісний підхід у формуванні професійно-особистісного досвіду фахівця з музичного мистецтва в системі неперервної освіти вимагає логічного й цілісного розгляду всіх основних компонентів музично-педагогічного процесу: мети, мотивів, операцій, способів регулювання, коригування дій суб'єктів, контролю й аналізу досягнутих результатів. Діяльнісний підхід ґрунтується на визнанні діяльності основою, засобом і вирішальною умовою формування професійно-особистісного досвіду вчителя музики, зумовлюючи такі логічно взаємопов'язані етапи.

Соціальна потреба у формуванні компетентнісного типу педагога-музиканта, оцінювання його досвіду як важливої передумови оновлення у сфері мистецької освіти, виділення в ній професійно й соціально значимих особистісних характеристик як сучасного викладача зумовили необхідність об'єктивного розкриття змісту професійно-особистісного досвіду фахівця з музичного мистецтва з позицій *компетентнісного підходу*.

Ефективна діяльність педагога-музиканта залежить не тільки від набутого обсягу знань, а й від умінь оперувати ними, готовності змінюватись і пристосовуватись до нових потреб на ринку праці, оперувати й управляти інформацією, активно діяти, швидко приймати рішення, навчатись упродовж життя. А це потребує спеціальної підготовки, яка б надавала можливість розвивати адаптаційні можливості майбутнього фахівця, його вміння організувати, утримувати під контролем і координувати особистісно орієнтований музичний навчальний процес, обирати оптимальні засоби для досягнення визначених освітньо-мистецьких цілей. Цьому сприяє компетентнісний підхід до формування професійно-особистісного досвіду.

Зазначимо, що фахова компетентність фахівця з музичного мистецтва має свою специфіку, зумовлену метою і змістом музично-освітньої діяльності в школі. Фахова компетентність – це специфічна інтегральна здатність, яка охоплює компоненти, що забезпечують успіх музично-педагогічної діяльності.

Н. Мозгалова [2] визначає фахову компетентність фахівця з музичного мистецтва як здатність до музично-освітньої діяльності на основі музично-педагогічних знань і вмінь, досвіду емоційно-ціннісного ставлення до явищ музичного мистецтва у відповідності із суспільними вимогами й цінностями. Вона вважає, що фахова компетентність, як специфічна інтегральна здатність, охоплює три компоненти (когнітивний, практично-творчий, ціннісно-орієнтаційний) і поєднує музичні та педагогічні складові, які забезпечують успіх музично-освітньої діяльності викладача. Когнітивний компонент включає фахові знання, які становлять теоретичну й методичну основу ефективної діяльності. Практично-творчий компонент визначається сукупністю музично-естетичного досвіду, музично-виконавських умінь, творчої самостійності. Ціннісно-орієнтаційний компонент становлять ціннісні орієнтації особистості в галузі мистецтва. На нашу думку, упровадження компетентнісного підходу у процесі формування професійно-особистісного досвіду фахівця з музичного мистецтва в системі неперервної освіти, означає:

- посилення внутрішньої мотивації до навчання фахівців з музичного мистецтва як джерела саморозвитку й самовдосконалення;
- самоорганізацію у процесі навчальної діяльності як умову опанування цілісної діяльності;
- досягнення майбутніми фахівцями особистісно-значимих професійно-творчих результатів;
- ефективну взаємодію усіх суб'єктів музично-педагогічного процесу.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, здійснений аналіз свідчить про те, що компетентнісний підхід є домінуючим у визначенні потенційних напрямів інноваційного розвитку системи неперервної професійної підготовки фахівця з музичного мистецтва. Вважаємо, що серед головних завдань і результатів використання компетентнісного підходу у дослідженні процесу формування професійно-особистісного досвіду майбутніх фахівців необхідно назвати: визначення психологічних характеристик професії педагога-музиканта, а також еталонних моделей фахівця, який кваліфіковано виконує свою роботу, може стати її повноцінним суб'єктом, збагачувати досвід професії. Застосування компетентнісного підходу у процесі формування професійно-особистісного досвіду дає змогу забезпечити освітні потреби особи, зокрема – гнучкість загальноосвітньої, загальнокультурної, фахової і наукової підготовки майбутніх фахівців з музичного мистецтва, підвищення їх соціального захисту на ринку праці. Подальшого дослідження потребують принципи формування професійно-особистісного досвіду майбутнього педагога-музиканта в системі неперервної мистецької освіти.

Список використаних джерел

1. Євдокимова Н.О. Професійний досвід як суб'єктивно-психологічна реальність / Н. О. Євдокимова // Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г. Сковороди. Серія «Психологія». Вип.31. – Харків : ХНПУ – 2009.

2. Мозгальова Н.Г. Методика формування музичного мислення майбутнього вчителя музики / Н. Г. Мозгальова // Теорія і методика мистецької освіти. – К., 2003. – Вип.4. – С. 112–118.
3. Павлова О.Ю. Естетичний досвід як онтологічна проблема : автореф. дис... д-ра психол. наук: 09.00.08 «Етика»/ О. Ю. Павлова; Київський. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. – К., 2009. – 37 с.
4. Попович Н.М. Професійно-особистісний досвід у структурі підготовки майбутнього вчителя музики : наук. монографія / Н. М. Попович. – К.: НАКККиМ, 2013. – 360 с.

References

1. Ievdokymova N.O., 2009. Profesiyni dosvid yak subiektyvno-psykholohichna realnist [Professional experience as subjective-psychological reality]. Bulletin of Kharkiv National Pedagogical University named after G. Skovoroda. Series "Psychology". Kharkiv: KhNPU.
2. Mozghalova N.H., 2003. Metodyka formuvannia muzychnoho myslennia maibutnoho vchytelia muzyky [Method of formation of musical thinking of the future teacher of music]. Theory and methodology of artistic education, 4, p. 112–118.
3. Pavlova O.Iu., 2009. Estetychnyi dosvid yak ontolohichna problema [Aesthetic experience as an ontological problem]. M.S. thesis, Dept. Electron. Ukr., Taras Shevchenko National University of Kyiv. Kyiv.
4. Popovych N.M., 2013. Profesiino-osobystisnyi dosvid u strukturi pidhotovky maibutnoho vchytelia muzyky [Professional and personal experience in the structure of the future teacher training of music]. Kyiv: NAKKKiM.

В статтє обоснованы основные научные подходы к формированию профессионально-личностного опыта специалиста по музыкальному искусству. Отмечено, что формирование профессионально-личностного опыта будущего педагога-музыканта в условиях личностного ориентированного подхода требует особой системы оценки результативности обучения студентов, которая отражала бы уровень сформированности у них рефлексивного ценностного отношения к освоению музыкально-педагогической деятельности и к себе как будущему профессионалу, выработки личностного смысла усвоенных знаний о научно обоснованных путях, средствах достижения вершин педагогического и исполнительского мастерства, творчества, профессионализма, определение личностного стремления к самоусовершенствованию и обогащению своего профессионально-творческого потенциала. Доказано, что компетентностный подход является доминирующим в определении потенциальных направлений инновационного развития системы непрерывной профессиональной подготовки специалиста по музыкальному искусству.

Ключевые слова: научный подход, профессионально-личностный опыт, специалист по музыкальному искусству.

The article substantiates the basic scientific approaches to the formation of professional and personal experience of a specialist in musical art. It is stressed that the formation of professional and personal experience of the future teacher-musician in the context of a personally oriented approach requires a special system for assessing the effectiveness of student learning, which would reflect the level of formation of reflexive value attitude towards them in the development of musical and pedagogical activities and to himself as a future professional, the development of personal the meaning of the learned knowledge of scientifically grounded ways, means of achieving the vertices of pedagogical and performing arts, creativity, professionalism, determination of personal desire for self-perfection and enrichment of its professional and creative potential. The modernization of the education system in Ukraine requires the solution of the problems of the formation of harmoniously developed, highly skilled specialists in the field of music, able to freely orient themselves in the contradictions of the modern world, to show a high level of professionalism, to define ways of personal and creative development, self-development and self-realization, spiritual and aesthetic and professional improvement, effective professional activity at the level of world standards. An ontological approach in the context of our research provides the opportunity to dynamically analyze and evaluate the quality of continuous teacher training of music teacher depending on the context of the educational environment, which is constantly changing under the influence of external and internal factors, as well as to choose the most appropriate strategies aimed at improving the quality of the formation of professional and personal experience. a teacher of musical art. It is proved that the competence approach is dominant in determining potential directions of innovative development of the system of continuous professional training of a specialist in musical art.

Key words: scientific approach, professional and personal experience, specialist in musical art.

УДК 371.134:37.

DOI 10.31339/2413-3329-2019-1(9)-103-107

Пришляк Оксана Юрївна,

кандидат педагогічних наук, доцент,

Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, м. Тернопіль

orcid /0000-0003-3108-502X

МОТИВАЦІЯ ЯК ПРОВІДНИЙ ЧИННИК ФОРМУВАННЯ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІОНОМІЧНИХ ПРОФЕСІЙ

У статті здійснено теоретичний аналіз мотиваційної складової у формуванні міжкультурної компетентності майбутніх фахівців соціономічних професій. Окреслено сутність фахової діяльності представників соціономічних професій, яка полягає у активній роботі з людьми з метою надання їм допомоги і вирішення їхніх проблем, що вимагає не лише фахових знань, умінь і навичок, психологічної стійкості, але й мотивації до здійснення зазначеної діяльності, культури поведінки, професійної компетентності. Закцентовано увагу на виокремленні функціональних ознак понять «полікультурна (міжкультурна) компетенція» і «полікультурна (міжкультурна) компетентність» у тісному зв'язку з категорією «мотивація». Розкрито підходи різних науковців до трактування полікультурної компетентності як важливої складової професійної компетентності.

Ключові слова: мотивація, формування професійної компетентності, міжкультурна компетентність, фахівці соціономічних професій.

Постановка проблеми. Наростаючий вплив процесу глобалізації на розвиток суспільства в Україні все більш активно на перший план висуває завдання підвищення ефективності підготовки фахівців до роботи в полікультурному середовищі. Особливо актуальною ця проблема є для представників соціономічних професій, які безпосередньо працюють з людьми. В основу

концепції виділення соціономічних професій в окрему групу покладена ідея допомагаючої співпраці, тобто суть фахової діяльності фахівців соціономічних професій полягає у різних формах роботи з людьми, у наданні їм різноманітних видів допомоги (соціальної, соціально-педагогічної, психологічної юридичної тощо). У сучасних умовах до фахівців соціономічних

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua

E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>